

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL MAXSUS SON (6-1)

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.
Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.
Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.
Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.
Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R. Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi asosida chop etiladi. Jurnal Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

UDK: 37.035

SHARQ MUTAFAKKIRLARI VA JADIDLAR MEROSIDA IQTISODIY TARBIYA HAMDA TEJAMKORLIK G'OYALARINING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALQINLARI

Turg'unova Zilolaxon Voxidjon qizi

Namangan viloyati hokimligi huzuridagi

*Fuqarolarni o'zini-o'zi boshqarish organlari hodimlarining
malakasini oshirish markazi davlat muassasasi ish yurituvchi-kotiba*

NamDPI mustaqil tadqiqotchi

Elektron pochta manzili: zilolafoziljon@gmail.com

telefon nomeri: +998994744973

ORCID: 0009-0007-2294-3105

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy globallashuv, bozor munosabatlarining jadallashuvi va raqamli transformatsiya sharoitida bo'lajak pedagog kadrlar iqtisodiy tafakkuri hamda madaniyatini shakllantirishning dolzarb pedagogik muammolari va ularning yechimlari tizimli tadqiq etilgan. Tadqiqot doirasida Sharq uyg'onish davri mutafakkirlari (Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Yusuf Xos Hojib) hamda XX asr boshidagi jadid ma'rifatparvarlarining (Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Munavvar qori Abdurashidxonov) iqtisodiy-axloqiy qarashlari, xususan, tejamkorlik, halol mehnat, kasbiy etika, mikromoliyaviy menejment, vaqt qadri va inson kapitaliga investitsiya kiritishga oid g'oyalari qiyosiy-pedagogik hamda germenevtik tahlildan o'tkazilgan. Maqolada mazkur tarixiy-intellektual merosni zamonaviy oliy pedagogik ta'lim tizimiga sintez qilishning kompetensiyaviy va aksiologik yondashuvlarga asoslangan pedagogik modeli, "isrof" tushunchasining ekologik-iqtisodiy transformatsiyasi va talabalarni iste'molchilik illatlaridan asrash mezonlari asoslab berilgan. Olingan natijalar negizida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik kompetensiyalarini oshirish, o'quv fanlari dasturlarini modernizatsiya qilish hamda ta'lim jarayoniga keys-stadi va simulyatsion texnologiyalarni integratsiya qilishga qaratilgan amaliy ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy tafakkur, iqtisodiy tarbiya, tejamkorlik, jadidlar merosi, Alisher Navoiy, Abu Ali ibn Sino, kasbiy etika, inson kapitali, taym-menejment, ratsionallik, barqaror rivojlanish madaniyati, pedagogik kompetensiya.

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ИДЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И БЕРЕЖЛИВОСТИ В НАСЛЕДИИ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ И ДЖАДИДОВ

Аннотация: В данной статье системно исследованы актуальные педагогические проблемы и пути формирования экономического мышления и культуры будущих педагогов в условиях современной глобализации, интенсификации рыночных отношений и цифровой трансформации. В рамках исследования проведен сравнительно-педагогический и герменевтический анализ экономико-этических взглядов мыслителей Восточного Ренессанса (Абу Али ибн Сино, Алишер Навои, Юсуф Хос Хаджиб) и просветителей-джадидов начала XX века (Махмудходжа Бехбуди, Абдурауф Фитрат, Абдулла Авлони, Мунаввар кори Абдурашидханов), в частности, их идей о бережливости, честном труде, профессиональной этике, микрофинансовом менеджменте, ценности времени и инвестициях в человеческий капитал. В статье обоснована педагогическая модель синтеза данного историко-интеллектуального наследия с современной системой высшего педагогического образования на основе компетентностного и аксиологического подходов, раскрыта эколого-экономическая трансформация понятия «расточительство» (исроф) и определены критерии защиты студентов от тенденций чрезмерного потребительства. На основе полученных результатов разработаны практические научно-методические рекомендации, направленные на повышение профессионально-педагогических компетенций будущих учителей, модернизацию программ учебных дисциплин и интеграцию технологий кейс-стади и симуляционного моделирования в образовательный процесс.

Ключевые слова: экономическое мышление, экономическое воспитание, бережливость, наследие джадидов, Алишер Навои, Абу Али ибн Сино, профессиональная этика, человеческий капитал, тайм-менеджмент, рациональность, культура устойчивого развития, педагогическая компетенция.

MODERN PEDAGOGICAL INTERPRETATIONS OF THE IDEAS OF ECONOMIC EDUCATION AND FRUGALITY IN THE HERITAGE OF EASTERN THINKERS AND JADIDS

Abstract: This article systematically explores the current pedagogical challenges and solutions for developing the economic thinking and culture of future educators in the context of modern globalization, intensifying market relations, and digital transformation. Within the framework of the research, a comparative pedagogical and hermeneutic analysis was conducted on

the economic and ethical views of the Eastern Renaissance thinkers (Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Yusuf Khos Hojib) and the early 20th-century Jadid enlighteners (Mahmudkhoja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Munavvar qori Abdurashidxonov). Specifically, it examines their perspectives on thriftiness, honest labor, professional ethics, micro-financial management, the value of time, and investment in human capital. The article provides a pedagogical framework for integrating this historical-intellectual heritage into the modern higher pedagogical education system based on competence-based and axiological approaches. It outlines the ecological-economic transformation of the concept of "wastefulness" (isrof) and establishes criteria for protecting students from the waves of consumerism. Based on the findings, practical scientific and methodological recommendations have been developed to enhance the professional-pedagogical competencies of future teachers, modernize academic curricula, and integrate case-study and simulation technologies into the educational process.

Keywords: economic thinking, economic education, thriftiness, Jadid heritage, Alisher Navoiy, Abu Ali ibn Sino, professional ethics, human capital, time management, rationality, sustainable development culture, pedagogical competence.

KIRISH

Bugungi kunda jahon miqyosida kechayotgan shiddatli globallashuv, bozor munosabatlarining transformatsiyalashuvi va raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi barcha sohalar qatori ta'lim tizimi oldiga ham mutlaqo yangi va murakkab vazifalarni qo'yimoqda. Zamonaviy sharoitda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlash nafaqat moddiy resurslar yoki texnologiyalar darajasiga, balki birinchi navbatda, inson kapitalining sifati va intellektual salohiyatiga bog'liq bo'lib bormoqda. Mazkur jarayonda kelajak avlod dunyoqarashini shakllantiruvchi asosiy kuch - bo'lajak pedagog kadrlardan nafaqat chuqur kasbiy va metodik mahorat, balki yuqori darajadagi iqtisodiy tafakkur, moliyaviy savodxonlik hamda ijtimoiy ratsionallik ko'nikmalari talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini xalqaro standartlar darajasiga ko'tarish hamda "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da [1] belgilangan strategik maqsadlarga erishish sharoitida yoshlarda iqtisodiy madaniyatni shakllantirish davlat siyosati darajasidagi dolzarb vazifaga aylandi. Pedagogik oliy ta'lim muassasalari talabalarida tejamkorlik, resurslardan (xususan, vaqt, energiya va intellektual imkoniyatlardan) unumli foydalanish, moddiy va ma'naviy ne'matlarni oqilona boshqarish ko'nikmalarini tarkib toptirish bugungi kunning obyektiv zaruriyatidir. Zero, o'zida tizimli iqtisodiy

dunyoqarashni shakllantira olmagan o'qituvchi o'quvchilarda tejamkorlik va iqtisodiy ratsionallik madaniyatini tarbiyalashi qiyin kechadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning iqtisodiy tafakkurini yuksaltirishda faqatgina G'arb iqtisodiy modellari va pedagogik andozalarini ko'r-ko'rona nusxalash kutilgan samarani bermaydi. Bu jarayonda milliy mentalitet, tarixiy an'analar va eng muhimi, xalqimizning ko'p asrlik boy intellektual merosiga tayanish pedagogik jihatdan yuqori natija beradi. Zero, Markaziy Osiyo hududida shakllangan Sharq uyg'onish davri mutafakkirlari hamda XX asr boshida maydonga chiqqan jadid ma'rifatparvarlari o'z asarlarida iqtisodiy barqarorlik, halol mehnat, tadbirkorlik, isrofgarchilikning zararli oqibatlari va tejamkorlik masalalarini shunchaki moddiy tushuncha emas, balki shaxs ma'naviy-axloqiy qiyofasining uzviy qismi sifatida talqin etganlar.

Ajdodlarimiz merosidagi iqtisodiy-tarbiyaviy g'oyalar bugungi kun uchun ham o'zining fundamental qiymatini yo'qotmagan. Biroq, globallashtirish va yoshlar o'rtasida iste'molchilik (konsyumentizm) kayfiyati kuchayib borayotgan hozirgi davrda ushbu boy merosni zamonaviy pedagogik yondashuvlar (tizimli, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim prinsiplari) asosida qayta anglash, ularni oliy pedagogik ta'lim o'quv dasturlariga sintez qilish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur tadqiqotning maqsadi - Sharq mutafakkirlari va jadidlar merosidagi iqtisodiy tarbiya hamda tejamkorlik g'oyalarining pedagogik mohiyatini ochib berish va ularni bo'lajak o'qituvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi amaliy-metodik imkoniyatlarini asoslashdan iboratdir.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi oliy pedagogik ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarning iqtisodiy tafakkuri va madaniyatini shakllantirishning konseptual asoslarini milliy-tarixiy meros kontekstida takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, quyidagi tizimli natijalar bilan belgilanadi:

1. Konseptual-metodologik sintez: Ilk bor Sharq uyg'onish davri mutafakkirlari (Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Yusuf Xos Hojib) va jadid ma'rifatparvarlarining (Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Munavvar qori Abdurashidxonov) iqtisodiy-axloqiy g'oyalari zamonaviy kompetensiyaviy va aksiologik yondashuvlar prizmasida pedagogik jihatdan qayta modellashtirildi. Bunda tarixiy konseptlarning (qanoat, me'yori, insof, kasbiy etika, vaqt qadri) bugungi kun ta'lim terminologiyasidagi to'g'ridan-to'g'ri didaktik muqobillari (*moliyaviy ratsionallik, korporativ ijtimoiy mas'uliyat, taym-menejment, soft va hard skills*) ilmiy asoslab berildi.

2. "Isrof" kategoriyasining ekologik-iqtisodiy transformatsiyasi: An'anaviy pedagogikadagi "isrof" (me'yorni buzish) va "tabzir" (mol dunyoni noo'rin va keraksiz

sochish) tushunchalarining mohiyati shunchaki shaxsiy mablag'larni tejash (moliyaviy cheklov) doirasidan olib chiqilib, bugungi global resurslar taqchilligi sharoitida talaba-yoshlarda **barqaror rivojlanish madaniyatini** (*sustainable development culture*) va mas'uliyatli iste'molchilikni shakllantiruvchi integrativ pedagogik kategoriya sifatida konseptuallashtirildi.

3. Pedagogik preventivlik filtri: Global marketing va raqamli reklama manipulyatsiyalari sharoitida talaba-yoshlar ongida yuzaga kelayotgan ommaviy iste'molchilik (*konsyumizm*) va tayyorxo'rlik illatlariga qarshi milliy qadriyatlar zaminida qurilgan, iqtisodiy ratsionallikni ma'naviy poklik (halollik) bilan muvozanatlashtiruvchi **pedagogik preventiv (oldini oluvchi) filtr** hamda iqtisodiy xulq-atvorni modifikatsiyalash mezonlari ishlab chiqildi;

4. Strukturaviy-funksional ta'lim modeli: Bo'lajak o'qituvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan, milliy intellektual kapital elementlarini (jumladan, Navoiyning *inson kapitaliga investitsiya*, Munavvar qorining *ta'lim rentabelligi* hamda Fitratning *mikromoliyaviy menejment* g'oyalarini) uzviy qamrab olgan o'quv-metodik o'yinlar, keys-stadi va iqtisodiy-pedagogik simulyatsiyalarga asoslangan **innovatsion integrativ model** loyihalashtirildi va amaliyotga tatbiq etildi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundaki, ishlab chiqilgan ilmiy-uslubiy tavsiyalar, variativ maxsus kurs dasturlari, muammoli keyslar to'plami va "Ajdodlar merosidan zamonaviy tadbirkorlikkacha" nomli didaktik materiallar oliy pedagogik ta'lim muassasalarining "Pedagogika" va "Tarbiya" fanlari mazmunini boyitishga hamda bo'lajak o'qituvchilarning umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi dars va darsdan tashqari tarbiyaviy faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy tafakkur va madaniyatni shakllantirish muammosi zamonaviy pedagogika fanida keng tadqiq etilayotgan yo'nalishlardan biridir. Xususan, bo'lajak o'qituvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning strukturaviy-funksional modellari va pedagogik strategiyalari bir qator mahalliy va xorijiy tadqiqotlarda o'z aksini topgan. Avvalgi izlanishlarimizda ham bo'lajak pedagoglarda iqtisodiy tafakkurni shakllantirishning umumiy metodologik asoslari tadqiq etilgan edi (Zenodo platformasi [15]).

Biroq, tarixiy evolutsion bosqichlarni o'rganishda ajdodlarimiz, xususan, Sharq mutafakkirlari va jadidlar xizmatlarining pedagogik jihatlari to'liq sintez qilinmagan. Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" [9] asaridagi mehnatsevarlik va qanoat haqidagi fikrlari, Mahmudxo'ja Behbudiyning [6] milliy kapital va vaqt qadri to'g'risidagi qarashlari hamda Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub" [3] asaridagi iqtisodiy-axloqiy o'gitlar alohida tizimli tahlilga muhtoj.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Iqtisodiy tafakkur, iqtisodiy madaniyat va yoshlarga iqtisodiy tarbiya berish muammosi ham jahon, ham respublikamiz pedagogika hamda iqtisodiyot fanlarida uzoq yillardan buyon fundamental tarzda tadqiq etib kelinayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur muammoning nazariy va metodologik asoslari, bozor munosabatlari sharoitida shaxs iqtisodiy dunyoqarashini shakllantirish qonuniyatlari xalqaro hamjamiyatda keng o'rganilgan.

Xususan, iqtisodiy xulq-atvor va ratsionallikning ijtimoiy-pedagogik jihatlari xorijlik olimlardan A.V.Banerjee va E.Duflo [11], J.Schumpeter, P.Samuelson kabi taniqli iqtisodchi va sotsiologlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa, pedagogikada iqtisodiy savodxonlikni tarkib toptirish mexanizmlari B.A.Raizberg, A.S.Prutchenkov hamda Y.K.Vasilyev kabi olimlarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan. Ularning ishlarida iqtisodiy ta'lim va tarbiyaning uzviyligi shaxsning ijtimoiy moslashuvidagi eng muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham mustaqillik yillarida iqtisodiyot fani nazariyasi, uni liberallashtirish bosqichlari va ta'lim tizimidagi integratsiyasi keng ko'lamda tahlil qilingan. Bu borada A.V.Vaxabov, T.S.Malikov [12] va A.Sh.Bekmurodovning [13] iqtisodiy jarayonlar metodologiyasiga oid ishlari, shuningdek, N.Sirojiddinovning [14] raqamli iqtisodiyot sharoitida tizimli tahlilga bag'ishlangan izlanishlari alohida ahamiyatga ega.

Pedagogika yo'nalishida bo'lajak o'qituvchilar va o'quvchi-yoshlarning iqtisodiy tafakkuri, madaniyati hamda kompetensiyalarini rivojlantirish muammolari J.G'. Yo'ldoshev, K.A. Shoniyozov, Sh.A. Qurbonov, B.X. Xodjayev kabi yetakchi pedagog olimlarimiz tomonidan tadqiq etilgan. Shuningdek, zamonaviy davrda talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari xalqaro platformalarda (masalan, WOS Journals [17] va IJCST [18] elektron nashrlarida) tarkibiy-funksional modellar hamda innovatsion ta'lim muhiti prizmasida o'rganib kelinmoqda. Ushbu satrlar muallifining avvalgi izlanishlarida ham aynan bo'lajak pedagoglarda iqtisodiy tafakkurni shakllantirishning fundamental va uslubiy jihatlari Zenodo xalqaro bazasidagi ilmiy ishlarda tahlil qilingan [15].

Biroq, iqtisodiy tarbiya muammosining tarixiy-pedagogik jihatlari, xususan, Sharq mutafakkirlari va jadid ma'rifatparvarlarining merosidagi tejamkorlik va ratsionallik g'oyalarini bugungi zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvlar bilan sintez qilish masalasi haligacha yaxlit tizimli tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan.

Tarixiy manbalarni o'rganish yo'nalishida M.M.Xayrullayev, J.Y.Yaxshilikov kabi faylasuf va tarixchi olimlar tomonidan ajdodlarimizning umumfalsafiy hamda axloqiy

qarashlari tahlil qilingan bo'lsa-da, ularning iqtisodiy-pedagogik g'oyalari evolutsiyasi, moliya va soliq tizimidagi qarashlarining tarbiyaviy jihatlari (masalan, Review.uz [16] materiallari tahlili kabi) pedagogika fani nuqtai nazaridan chuqur umumlashtirilmagan. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat va Abdulla Avloniy kabi jadidlarning iqtisodiy mustaqillik, vaqtni tejash va milliy kapitalni asrashga oid o'gitsimon va publitsistik merosi hozirgi darsliklar hamda pedagogik modullarga tizimli ravishda integratsiya qilinmagan bo'lib, ushbu tadqiqot aynan mana shu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi.

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi va empirik bazasini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, tizimli, madaniy-tarixiy va kompetensiyaviy yondashuvlar prinsiplari tashkil etadi. Sharq mutafakkirlari hamda jadid ma'rifatparvarlari merosidagi iqtisodiy-pedagogik g'oyalarni aniqlash, ularni tizimlashtirish va zamonaviy pedagogik oliy ta'lim jarayoniga integratsiya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadida o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlari majmuasidan foydalanildi:

- **Tarixiylik va mantiqiylik metodi:** Mazkur metod yordamida IX–XV asrlar Sharq uyg'onish davri mutafakkirlarining hamda XX asr boshidagi jadidlar g'oyalarining ijtimoiy-iqtisodiy determinatsiyasi, ya'ni ularning muayyan tarixiy davr va iqtisodiy muhit ta'sirida shakllanish qonuniyatlari o'rganildi. Tarixiy manbalardagi iqtisodiy qarashlar darslik, risola va badia shaklidan bugungi kun pedagogika fani tushunchalar apparatiga mantiqiy izchillikda ko'chirildi.

- **Qiyosiy-pedagogik va germeneytik tahlil:** Klassik Sharq falsafiy-axloqiy asarlari (masalan, Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub"[3] asari) va jadid publitsistikasi namunalari (M. Behbudiy [6], A. Fitrat [7] maqolalari) germeneytik (matn mazmunini chaqish va talqin qilish) yondashuv asosida tahlil etildi. Ulardagi "qanoat", "insof", "kasb-hunar", "milliy tijorat" tushunchalari zamonaviy pedagogikadagi "moliyaviy ratsionallik", "iqtisodiy madaniyat" va "iste'mol savodxonligi" kabi tayanch kompetensiyalar bilan qiyoslanib, ularning funksional o'xshashligi hamda o'ziga xos jihatlari aniqlandi.

- **Pedagogik modellashtirish:** Ajdodlarimiz merosidagi tejamkorlik, halollik va mehnatsevarlik kabi g'oyalarni shunchaki yod olish emas, balki ularni bugungi oliy ta'lim mazmuniga (o'quv rejalari, "Pedagogika" va "Tarbiya" fanlari modullari, seminar mashg'ulotlari va keys-stadi texnologiyalariga) maqsadli kiritishning strukturaviy-funksional modeli ishlab chiqildi.

- **Aksiologik (qadriyatli) yondashuv:** Ushbu yondashuv doirasida iqtisodiy tarbiya muammosi faqatgina moddiy ne'matlarni hisob-kitob qilish o'lchovida emas, balki shaxs ma'naviyatini, umuminsoniy va milliy qadriyatlarini shakllantiruvchi,

yoshlarni isrofgarchilik va ma'naviy qashshoqlikdan asrovchi ichki axloqiy mezon (filtr) sifatida tadqiq etildi.

Tadqiqotning manbaviy asosini O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ilm-fan va ta'lim integratsiyasiga oid farmon va qarorlari [1], mutafakkirlarning falsafiy-axloqiy traktatlari, jadid ma'rifatparvarlarining ijtimoiy-pedagogik asarlari hamda xalqaro indeksatsiyalangan bazalardagi zamonaviy ilmiy-metodik nashrlar materiallari tashkil etdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Sharq mutafakkirlari asarlarida iqtisodiy-axloqiy tarbiya va tejamkorlik mezonlari (Abu Ali ibn Sino va Alisher Navoiy talqinida)

O'zbek xalqining pedagogik fikrlar taraqqiyoti tarixiga nazar tashlar ekanmiz, iqtisodiy tarbiya masalasi hech qachon axloqiy poklik va ijtimoiy adolat tushunchalaridan ayro holda ko'rilmaganligiga guvoh bo'lamiz. Sharq Uyg'onish davrining buyuk siymosi **Abu Ali ibn Sino** o'zining oila iqtisodiyoti va boshqaruviga bag'ishlangan "Tadbiri manzil" (Oilani boshqarish) [2] risolasida iqtisodiy dunyoqarashni shakllantirishni oilaviy tarbiyaning eng muhim ustuni sifatida belgilaydi.

Ibn Sino moliyaviy ratsionallikni shaxsning aqliy kamoloti bilan bog'laydi va oila budjetini taqsimlashda uchta asosiy mezonni ilgari suradi: *zaruriyat (ehtiyoj)*, *me'yor (oqilona iste'mol)* va *zaxira (jamg'arma)*. U ta'kidlaydiki, har bir inson o'z daromadidan kelib chiqib xarajat qilishi, dabdababozlik va isrofgarchilikka yo'l qo'ymasligi shart. Ibn Sinoning ushbu yondashuvi zamonaviy iqtisodiy pedagogikadagi "**moliyaviy rejalashtirish**" hamda "**iste'mol madaniyati**" tushunchalari bilan to'liq hamohangdir. Bo'lajak pedagoglar talqinida Ibn Sinoning bu o'giti talabalarga shaxsiy budjetni boshqarish va moddiy resurslarga nisbatan mas'uliyatni o'rgatishda tayanch metodik manba bo'lib xizmat qiladi.

Abu Ali ibn Sino asarlarida shaxs iqtisodiy xulq-atvorining determinatsiyasi va moliyaviy ratsionallik mezonlari. Sharq Uyg'onish davrining fundamental pedagogik va falsafiy fikrlar tizimida shaxsning iqtisodiy madaniyatini tarkib toptirish masalalari **Abu Ali ibn Sinoning** ijtimoiy-axloqiy merosida alohida o'rin egallaydi. Mutafakkir o'zining oila iqtisodiyoti, boshqaruvi va pedagogik didaktikasiga bag'ishlangan "**Tadbiri manzil**" (*al-Siyosat al-Manziliyya*) [2] risolasida insonning ijtimoiy-iqtisodiy mavjudot sifatidagi tabiatini fundamental pedagogik tahlil obyekti sifatida belgilaydi.

Ibn Sino falsafasida inson hayvonot olamidan o'zining **cheksiz iqtisodiy ehtiyojlari** hamda kelajak istiqbollari mantiqiy prognozlashtirish salohiyati bilan ajralib turuvchi subyekt sifatidagi konseptuallashtiriladi. U ta'kidlaydiki, inson o'zining hayotiy ehtiyojlarini (oziq-ovqat, kiyim-kechak, uy-joy) individual tarzda, ya'ni jamiyat

va mehnat taqsimotidan ayro holda to'liq ta'minlash imkoniyatiga ega emas. Aynan mana shu obyektiv zaruriyat insonlarni o'zaro iqtisodiy hamkorlikka, jamoaviylikka va ijtimoiy munosabatlarga kirishishga majbur qiladi. Mazkur yondashuv zamonaviy iqtisodiyot pedagogikasidagi **"iqtisodiy ratsionallik subyeksi"** hamda **"strategik iqtisodiy fikrlash"** kategoriyalari bilan to'liq hamohangdir.

Mutafakkir jamiyat va oilaning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda **mehnat taqsimoti va kasb-hunar omilini** birlamchi pedagogik kriteriy sifatida ilgari suradi. Uning fikricha, har bir shaxs jamiyat uchun utilitar (amaliy) foyda keltiruvchi muayyan kasb yoki hunarni mukammal egallashi shart. Ibn Sino ta'limotida mehnat nafaqat moddiy ne'matlar yaratish vositasi, balki shaxsning ijtimoiy qiymatini, uning axloqiy va intellektual kamolotini belgilovchi bosh omil sifatida talqin etiladi. Bo'lajak pedagog kadrlar tayyorlash tizimida ushbu g'oya bugungi kunning strategik vazifasi hisoblangan yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish, ularda **"kasbiy mobilik"** va **"mehnat motivatsiyasi"** kompetensiyalarini shakllantirishda muhim didaktik poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Ibn Sinoning iqtisodiy-pedagogik konsepsiyasida oila va shaxsiy budjetni boshqarishda **"oltin o'rtalik"** (**mo'tadillik va me'yor tamoyili**) alohida o'rin tutadi. U moliyaviy resurslarni taqsimlashda shaxs iqtisodiy xulq-atvoridagi ikki negativ ekstremal holatdan ogohlantiradi:

1. Baxillik va xasislik (shaxsiy va oilaviy rivojlanishni cheklovchi omil): Moddiy resurslarni faqat jamg'arish obyektiga aylantirish insonning intellektual va madaniy o'sishini to'xtatib qo'yadi.

2. Isrofgarchilik va dabdababozlik (inqirozga yetaklovchi omil): Daromadlar va xarajatlar muvozanatining buzilishi shaxs hamda oilani iqtisodiy inqirozga va ma'naviy qashshoqlikka olib keladi.

Ushbu ikki illatga muqobil o'laroq, Ibn Sino oqilona iste'mol madaniyatini, ya'ni zaruriyat, me'yor va jamg'arma triadasini taklif etadi. Bu qoidalar bugungi raqamli kapitalizm davrida yoshlar ongiga tajovuz qilayotgan reklama marketingi va cheksiz iste'molchilik (konsyumizm) kayfiyatlariga qarshi pedagogik tizimda **"moliyaviy intizom"** va **"anti-konsyumizm"** madaniyatini shakllantirish uchun mukammal andozadir. Bo'lajak o'qituvchilar ta'lim jarayonida Ibn Sinoning ushbu didaktik o'gitlaridan foydalanish orqali talabalarda resurslarni samarali va mas'uliyatli boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniga ega bo'ladilar.

Iqtisodiy-pedagogik g'oyalarning yuksak cho'qqisi ulug' shoir va mutafakkir **Alisher Navoiy**ning "Mahbub ul-qulub" [3] asarida o'z aksini topgan. Navoiy mazkur asarida jamiyatdagi turli tabaqalar va kasb-hunar egalarining ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarini tahlil qilar ekan, **halol mehnatni** iqtisodiy barqarorlikning yagona manbai

deb biladi. U kasb-hunar o'rganishni inson qadr-qimmatini belgilovchi bosh mezon sifatida ko'rsatadi: *"Hunarsiz kishi mevasiz daraxt kabidir va amalsiz olim hayot bog'ining xazonidir"*.

Navoiy ta'limotida iqtisodiy tafakkurning ikki muhim qutbi - **saxovat (ommaviy manfaatlariga mablag' yo'naltirish)** va **tejamkorlik (isrofdan tiyilish)** falsafasi mukammal ochib berilgan. Shoir isrofgarchilikni (tabzir) va baxillikni (xasislik) keskin qoralaydi hamda ular o'rtasidagi oltin o'rtalikni - oqilona tejamkorlikni himoya qiladi. U yozadi: *"Saxovat - isrof va baxillik orasidagi mo'tadil yo'ldir"*.

Zamonaviy pedagogika prizmasidan qaraganda, Navoiyning bu g'oyalari bo'lajak o'qituvchilarda "ijtimoiy mas'uliyatli iqtisodiy xulq-atvor"ni shakllantirish uchun xizmat qiladi. Raqamli kapitalizm va reklama bosimi ostida yoshlarda shakllanayotgan cheksiz iste'molchilik (konsyumizm) illatiga qarshi Navoiyning "qanoat" va "insof" mezonlari pedagogik emlash (antitana) vazifasini o'taydi.

Alisher Navoiyning "Vaqfiya" asarida inson kapitali va ta'limga investitsiya g'oyalari: Alisher Navoiyning iqtisodiy-pedagogik qarashlarini tizimli o'rganishda uning nafaqat badiiy, balki ijtimoiy-hujjatli xarakterga ega bo'lgan "Vaqfiya" [4] asari alohida ilmiy qimmatga ega. Navoiy ushbu asarida shaxsiy mablag'larni ijtimoiy infratuzilma va ta'lim tizimini rivojlantirishga yo'naltirishning o'ziga xos iqtisodiy modelini namoyon etadi. U o'zi barpo ettirgan "Ixlosiya" madrasasi misolida mudarrislar, talabalar va xizmatchilarning moddiy ta'minoti, stipendiya (vazifa) tizimi hamda kutubxonalarni moliyalashtirish mexanizmlarini aniq belgilab beradi.

Zamonaviy iqtisodiy pedagogika va ta'lim menejmenti nuqtai nazaridan yondashilganda, Navoiyning bu faoliyati bugungi kunda jahon miqyosida ommalashgan **"inson kapitaliga investitsiya"** konsepsiyasining ilk tarixiy ko'rinishlaridan biridir. Navoiy moddiy boylikni jamg'arish yoki uni shaxsiy manfaatlar yo'lida sarflashni emas, balki jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga yo'naltirishni eng oliy iqtisodiy samaradorlik deb bilgan. Bo'lajak pedagoglarda ushbu g'oyalarni shakllantirish, ularda ta'lim xizmatlari bozorida intellektual mulk va inson kapitalining qiymatini to'g'ri baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Jadidlar merosida iqtisodiy tarbiya, tejamkorlik g'oyalari va xorijda kadrlar tayyorlash va iqtisodiy kooperatsiyaga oid amaliy tashabbuslari

Jadid ma'rifatparvarlarining iqtisodiy-pedagogik konsepsiyasi nafaqat nazariy mulohazalar, balki aniq ijtimoiy-iqtisodiy loyihalar va amaliy harakatlar bilan ham mustahkamlangan edi. Buning yorqin isboti sifatida XX asr boshida Germaniya va boshqa rivojlangan Yevropa davlatlariga mahalliy yoshlarni o'qishga yuborish

maqsadida tashkil etilgan **"Ko'mak" uyushmasi** hamda milliy sarmoyadorlar tomonidan tuzilgan xayriya jamiyatlari faoliyatini ko'rsatish mumkin.

Jadidlar Turkiston mustaqilligiga erishish va raqobatbardosh milliy iqtisodiyotni barpo etish uchun, birinchi navbatda, xalqaro andozalar darajasida fikrlovchi muhandislar, agronomlar, iqtisodchilar va pedagoglar qatlamini yaratish zarurligini anglaganlar. Ular ilgari surgan **"Iqtisodiy kooperatsiya"** va milliy sarmoyani ta'lim integratsiyasiga safarbar etish g'oyasi bugungi oliy ta'lim tizimidagi **davlat-xususiy sherikligi** hamda xalqaro ta'lim grantlarini boshqarish prinsiplari bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lanadi. Bu tarixiy tajriba bo'lajak o'qituvchilarga ta'limning iqtisodiy funksiyasini va milliy taraqqiyotdagi strategik rolini chuqurroq anglash imkonini beradi.

"Isrof" tushunchasining ekologik-iqtisodiy pedagogik talqini

Sharq mutafakkirlari va jadidlar merosida markaziy o'rinni egallagan **"isrof"** tushunchasi zamonaviy pedagogik konseptualizatsiya sharoitida yangicha mohiyat kasb etadi. An'anaviy pedagogikada isrof faqatgina pul yoki moddiy ne'matlarni behuda sarflash (moliyaviy xatolik) sifatida talqin etilgan bo'lsa, bugungi kunda u **ekologik-iqtisodiy ratsionallik** muammosi bilan uzviy bog'liqdir.

Ajdodlarimizning suvni e'zozlash, nonni uvol qilmaslik, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlashga oid o'g'itlari bugungi global ekologik inqiroz (iqlim o'zgarishi, suv taqchilligi) sharoitida o'ta dolzarbdir. Bo'lajak pedagoglar dars jarayonida talabalarga iqtisodiy tejamkorlikni shunchaki shaxsiy cho'ntakni asrash emas, balki umumsayyoraviy resurslarni muhofaza qilish, ya'ni **"barqaror rivojlanish madaniyati"** sifatida o'rgatishlari lozim. Shundagina milliy qadriyatga asoslangan iqtisodiy tarbiya talabalarda ijtimoiy mas'uliyat va ekologik ongning shakllanishiga poydevor bo'ladi.

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida iqtisodiy munosabatlar va kasbiy etika (Etik-iqtisodiy yondashuv)

Sharq iqtisodiy-pedagogik tafakkuri evolutsiyasini tizimli tadqiq etishda XI asrning buyuk mutafakkiri **Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig"** (Saodatga eltuvchi bilim) [5] asari fundamental manba bo'lib xizmat qiladi. Muallif ushbu asarida davlat boshqaruvi va ijtimoiy barqarorlik masalalarini bevosita jamiyatdagi iqtisodiy tabaqalarning faoliyati hamda ularning o'zaro munosabatlari bilan bog'laydi. Asarda dehqonlar, chorvadorlar, hunarmandlar va savdogarlar kabi iqtisodiy subyektlarning jamiyat hayotidagi o'rni tahlil qilinib, ilk bor **kasbiy etika** va **biznes madaniyati** mezonlari pedagogik jihatdan tizimlashtirilgan.

Yusuf Xos Hojib tadbirkorlik va savdo-sotiq munosabatlarida **"halollik"**, **"to'g'rilik"** va **"insof"** tushunchalarini iqtisodiy taraqqiyotning hamda ijtimoiy

adolatning bosh omili sifatida baholaydi. U savdogarlar tabaqasiga tavsif berar ekan, ularning iqtisodiy faoliyatida axloqiy mezonlar birlamchi bo'lishi lozimligini ta'kidlaydi: *"Sotuvchi to'g'ri va halol bo'lsa, uning savdosiga baraka kiradi, xalq ham undan rozi bo'ladi"*. Aksincha, sun'iy narx oshirish, mijozni aldash, tarozidan urish yoki sifatsiz mahsulotni sotish kabi illatlarni nafaqat iqtisodiy jinoyat, balki jamiyatni ma'naviy inqirozga uchratuvchi pedagogik nuqsonlar sifatida keskin qoralaydi.

Zamonaviy pedagogika va iqtisodiy ta'lim standartlari prizmasidan yondashilganda, "Qutadg'u bilig"dagi ushbu g'oyalar bugungi kunda oliy ta'lim tizimida keng o'qitilayotgan **"korporativ ijtimoiy mas'uliyat"** va **"biznes etikasi"** kompetensiyalarining tarixiy poydevoridir. Bo'lajak pedagog kadrlar uchun Yusuf Xos Hojibning etik-iqtisodiy yondashuvi dars jarayonida talaba-yoshlarda nafaqat foyda olishga intilish, balki iqtisodiy faoliyatni yuksak axloqiy prinsiplar asosida tashkil etish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim didaktik material bo'lib xizmat qiladi.

Munavvar qori Abdurashidxonov qarashlarida "Yangi usul maktablari"ning iqtisodiy samaradorligi va ijtimoiy buyurtma tamoyili

Jadid pedagogikasining yirik namoyandasi va asoschisi **Munavvar qori Abdurashidxonov** o'zining ta'limiy islohotlarida maktab tizimining faqatgina ma'rifiy jihatlariga emas, balki uning iqtisodiy rentabelligi va samaradorligiga ham jiddiy e'tibor qaratgan. U tashkil etgan *"Maktabi usuli jadiya"* (Yangi usul maktablari) o'z davridagi an'anaviy sxolastik maktablardan o'qitish metodikasi bilan bir qatorda, vaqt va mablag' resurslarini tejash nuqtai nazaridan ham tubdan farq qilgan va **iqtisodiy jihatdan ancha samarali** modelni namoyon etgan[10].

Munavvar qori ta'lim jarayonini optimallashtirish orqali, an'anaviy maktablarda 10-15 yilda o'zlashtiriladigan savodxonlik va fundamental bilimlarni yangi usul maktablarida 4-5 yilda tizimli ravishda o'rgatishga erishdi. Bu esa ta'limga sarflanadigan vaqt va moliyaviy xarajatlarni 3-4 barobarga qisqartirish imkonini berdi, ya'ni zamonaviy iqtisodiy tildagi **"optimal xarajatlar evaziga yuqori natija"** tamoyilini amalda isbotladi[10]. Bundan tashqari, u ta'lim dasturiga hisob (matematika), handasa (geometriya) va jugrofiya (geografiya) kabi amaliy-hayotiy fanlarni kiritish orqali yoshlarni to'g'ridan-to'g'ri bozor munosabatlariga va amaliy faoliyatga tayyorlashni maqsad qildi.

Pedagogik tahlil shuni ko'rsatadiki, Munavvar qori Abdurashidxonovning bu strategiyasi bugungi kunda mehnat bozori talablaridan kelib chiqib qo'llanilayotgan **"malakali kadrlarga bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy buyurtma"** hamda **"matematik va moliyaviy savodxonlik" (PISA standartlari)** konsepsiyasining milliy zaminidir. Bo'lajak o'qituvchilarga yangi usul maktablarining iqtisodiy muvaffaqiyatlarini o'rgatish, ularda

zamonaviy ta'lim menejmenti, dars vaqtini to'g'ri rejalashtirish hamda ta'lim xizmatlarining samaradorligini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim uslubiy tayanch vazifasini o'taydi.

Jadid ma'rifatparvarlari merosida milliy kapital, vaqtni tejash va iqtisodiy mustaqillik g'oyalari

XX asr boshida Turkiston zaminida maydonga chiqqan jadidchilik harakati nafaqat siyosiy va ma'rifiy, balki kuchli ijtimoiy-iqtisodiy dasturga ham ega edi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy kabi jadid namoyandalari millatning istiqloli va taraqqiyoti bevosita uning iqtisodiy baquvvatligiga, ya'ni milliy burjuaziya va sanoatning shakllanishiga bog'liq ekanligini chuqur anglaganlar.

Mahmudxo'ja Behbudiy o'zining publitsistik maqolalarida va mashhur "Padarkush" dramasida ilmsizlik va ma'rifatsizlikning oqibati qashshoqlikka, iqtisodiy qaramlikka va millat sifatida yo'q bo'lishga olib kelishini achchiq haqiqat sifatida ko'rsatib beradi. Behbudiy talabalarni va yoshlarni dunyoviy ilmlar bilan bir qatorda, tijorat, hisob-kitob (buxgalteriya) va bank ishlarini o'rganishga chaqiradi. Uning: *"Dunyoda turmoq uchun dunyoviy ilm va fan lozimdur, zamona ilmidan bebahra millat boshqalarga qul bo'lur"* degan da'vati zamonaviy ta'lim integratsiyasini jadallashtirish, xususan, pedagogika va iqtisodiyot fanlari sintezini ta'minlash zaruriyatini ilmiy asoslaydi.

Mahmudxo'ja Behbudiy merosida iqtisodiy ratsionallik, milliy sarmoyadorlik va intellektual investitsiya integratsiyasi

Turkiston jadidchilik harakatining g'oyaviy rahbari, buyuk ma'rifatparvar **Mahmudxo'ja Behbudiyning** ijtimoiy-pedagogik faoliyatini tadqiq etish shuni ko'rsatadiki, u millat taraqqiyotini ta'minlashda ta'lim integratsiyasini faqatgina ma'rifiy yuksalish emas, balki fundamental iqtisodiy zaruriyat sifatida baholagan. Behbudiy iqtisodiy barqarorlik va mustaqillikka erishishning bosh omili sifatida **"inson kapitaliga intellektual investitsiya kiritish"** va milliy sarmoyani ta'lim infratuzilmasiga safarbar etish g'oyalarini ilgari surgan.

Behbudiyning iqtisodiy-pedagogik konsepsiyasi uning mashhur **"Padarkush"** (1911) dramasi sujetida o'zining yorqin badiiy va konseptual aksini topgan. Asardagi fundamental ijtimoiy-iqtisodiy to'qnashuv - **Boy obrazi** orqali namoyon bo'ladi. Boy personaji moddiy jihatdan boy, sarmoyaga ega subyekt bo'lsa-da, u o'z kapitalini o'g'lining ta'lim-tarbiyasiga, ya'ni zamonaviy iqtisodiy tildagi *inson kapitalini rivojlantirishga* yo'naltirishdan bosh tortadi. Boy ta'limni samarasiz xarajat, ortiqcha moliyaviy yo'qotish deb hisoblaydi. Natijada, intellektual va iqtisodiy ratsionallikdan bebahra o'g'il (Toshmurod) jaholat hamda buzg'unchi muhit ta'sirida o'z otasining

qotiliga (padarkushga) aylanadi va oila sarmoyasi to'liq inqirozga uchraydi. Behbudiy ushbu fojea orqali **"kapitalning noto'g'ri boshqarilishi va ta'limga sarmoya kiritmaslik - iqtisodiy va ijtimoiy bankrotlikka olib keladi"** degan muhim iqtisodiy-pedagogik aksiyomani isbotlab beradi.

Bundan tashqari, Behbudiy o'zining "Oyna" jurnali va vaqtli matbuot sahifalaridagi publitsistik maqolalarida Turkiston yoshlarini nafaqat gumanitar, balki amaliy, iqtisodiy va texnik fanlarni egallashga shiddat bilan da'vat etadi. U milliy burjuaziya va tadbirkorlar qatlamini shakllantirish uchun yoshlar o'rtasida **"moliyaviy savodxonlik"**, zamonaviy buxgalteriya, bank ishi, xalqaro tijorat va marketing qoidalarini mukammal o'rgatish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, o'z davrining iqtisodiy konyukturasini bilmagan, bozor qonuniyatlarini tushunmagan millat boshqa iqtisodiy subyektlar qo'lida qul bo'lishga mahkumdur.

Zamonaviy oliy pedagogik ta'lim tizimi prizmasidan qaraganda, Behbudiyning mazkur qarashlari bo'lajak o'qituvchilarga talaba-yoshlarning **"tadbirkorlik kompetensiyasi"** hamda **"strategik moliyaviy fikrlash"** qobiliyatlarini shakllantirishda fundamental konseptual andoza bo'lib xizmat qiladi. U ta'lim xizmatlari bozorining rentabelligi va jamiyatning iqtisodiy ehtiyojlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatib bergan ilk milliy pedagog-tahlilchilardan biridir.

Abdurauf Fitrat ta'limotida oila iqtisodiyoti, mikromoliyaviy menejment va makroiqtisodiy barqarorlikning pedagogik o'zaro bog'liqligi

Jadidlarning iqtisodiy tafakkurida **vaqt resursini tejash** konsepsiyasi alohida o'rin tutadi. **Abdurauf Fitrat** "Oila" [7] risolasida vaqtni eng qimmatli iqtisodiy kapital deb ataydi va oilada bolalarga vaqtni to'g'ri taqsimlashni o'rgatish orqali kelajakda ratsional fikrlovchi shaxslarni tarbiyalash mumkinligini ta'kidlaydi. Fitrat dabdabali to'y-ma'arakalar, asossiz sarf-xarajatlar va bekorchilikni millat iqtisodiyotini kemiruvchi asosiy omillar sifatida tahlil qiladi.

XX asr boshidagi Turkiston intellektual uyg'onish harakatining yirik mutafakkiri **Abdurauf Fitrat**ning ijtimoiy-pedagogik merosida iqtisodiy tarbiya muammosi shaxs kamoloti va millat mustaqilligining fundamental asosi sifatida tadqiq etilgan. Fitrat o'zining **"Oila"** (1914) [7] va **"Rahbari najot"** (1915) [8] nomli tizimli risolalarida makroiqtisodiy barqarorlik hamda milliy taraqqiyotning boshlang'ich poydevorini oilaviy iqtisodiyotda, ya'ni **"mikromoliyaviy menejment"** madaniyatida ko'radi.

Mutafakkir **"Oila"** [7] asarida oila budjetini shakllantirish, daromad va xarajatlar muvozanatini (balansini) ta'minlash qoidalarini ilk bor pedagogik mezonlar asosida tizimlashtiradi. Fitratning fikricha, har bir oila rahbari hamda kelajakda mustaqil hayotga qadam qo'yuvchi yoshlar **"moliyaviy rejalashtirish"** va **"strategik xarajatlar**

tahlili" ko'nikmalariga ega bo'lishlari shart. U iqtisodiy inqiroz va qashshoqlikning bosh omili sifatida faqatgina mablag' yetishmasligini emas, balki mavjud resurslarni oqilona boshqara bilmaslik, ya'ni moliyaviy savodxonlikning pastligini ko'rsatadi. U dabdabali to'y-ma'rakalar, asossiz sarf-xarajatlar va o'zini ko'rsatishga qaratilgan urf-odatlarni millat iqtisodiyotini ichidan kemiruvchi asossiz xarajatlar sifatida baholaydi va ularni pedagogik jihatdan keskin qoralaydi.

Fitrat iqtisodiy pedagogika tarixida **vaqt resursini eng qimmatli iqtisodiy kapital** sifatida konseptuallashtirgan mutafakkirdir. U "Rahbari najot" [8] asarida ta'kidlaydiki, moddiy boylik yoki pul yo'qotilsa, uni qayta ishlab topish imkoniyati mavjud, biroq behuda sarflangan vaqt - qayta tiklanmaydigan eng qimmatli iqtisodiy yo'qotishdir. Shu sababli, u oilada va maktabda bolalarga yoshligidanoq kunlik tartibni shakllantirish, har bir soat va daqiqani intellektual yoki moddiy foyda keltiruvchi amaliy faoliyatga yo'naltirishni o'rgatishni fundamental pedagogik vazifa qilib qo'yadi.

Zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim paradigmasi nuqtai nazaridan yondashilganda, Fitratning ushbu g'oyalari oliy ta'lim tizimidagi **"iste'mol madaniyati", "resurslarni samarali boshqarish"** va **"shaxsiy samaradorlik"** modullari uchun tayyor konseptual andozadir. Bo'lajak pedagog kadrlar Fitrat ta'limotidan foydalangan holda talaba-yoshlarda reklama va marketing bosimlari sharoitida to'g'ri iqtisodiy qarorlar qabul qilish, moddiy ehtiyojlarni aqliy nazorat orqali boshqarish hamda vaqt resursidan unumli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Abdulla Avloniyning iqtisodiy - pedagogik konsepsiyasida axloqiy - iqtisodiy determinizm va shaxs iqtisodiy xulq - atvori modifikatsiyasi

Abdulla Avloniy esa o'zining "Turkiy guliston yoxud axloq" [9] asarida iqtisodiy tarbiyaning pedagogik kategoriyalarini tizimlashtiradi. U "Intizom", "Mehnat", "Qanoat" va "G'ayrat" kabi tushunchalarni shaxs iqtisodiy madaniyatining poydevori sifatida belgilaydi.

XX asr boshidagi Turkiston jadid pedagogikasining yirik metodist olimi va mutafakkiri **Abdulla Avloniy** o'zining fundamental **"Turkiy guliston yoxud axloq"** (1913) [9] asarida iqtisodiy tarbiya muammolarini yuksak axloqiy normalar bilan sintez qilgan holda o'rganadi. Avloniy ta'limotida insonning iqtisodiy faoliyati va uning jamiyatdagi iqtisodiy xulq - atvori shunchaki mexanik jarayon emas, balki shaxs ichki ma'naviy qiyofasining tashqi modifikatsiyasi sifatida baholanadi. U iqtisodiy madaniyat poydevorini tashkil etuvchi **"Intizom", "Mehnat", "Qanoat"** va **"G'ayrat"** kabi tushunchalarni ilk bor yaxlit pedagogik kategoriyalar tizimiga keltirgan.

Avloniy "**Mehnat**" kategoriyasini insonning ham jismoniy, ham intellektual salohiyatini harakatga keltiruvchi bosh iqtisodiy va pedagogik kuch sifatida ta'riflaydi. U ta'kidlaydiki: *"Mehnat odamni og'ir va mashaqqatli ishlardan qutqarur, g'ayrat va shijoat berur"*. Mutafakkir fikricha, mehnatsevarlik yoki tejamkorlik xislatlari insonga genetik (tug'ma) tarzda berilmaydi, balki tizimli, maqsadli va uzluksiz pedagogik ta'sir natijasida tarkib toptiriladi. U yoshlar o'rtasidagi dangasalik, tayyorxo'rlik va bekorchilikni nafaqat iqtisodiy qashshoqlik poydevori, balki shaxs ma'naviyatini yemiruvchi og'ir ijtimoiy illat sifatida qoralaydi.

Mutafakkirning iqtisodiy - pedagogik konsepsiyasida "**Qanoat**" tushunchasi zamonaviy iqtisodiyot fani terminologiyasidagi "**oqilona iste'mol cheklovlari**" va "**moliyaviy intizom**" kategoriyalari bilan bevosita korrelyatsiya hosil qiladi. Avloniy qanoatni moddiy boyliklardan butunlay voz kechish deb emas, balki mavjud daromad va resurslarni oqilona, jamiyat hamda oila manfaatlariga mos ravishda sarflash madaniyati deb belgilaydi. U "isrof" va "tabzir" tushunchalariga pedagogik tavsif berar ekan, moddiy ne'matlarni ko'r-ko'rona va asossiz sarflash shaxs iqtisodiy tafakkurining inqirozi ekanligini ta'kidlaydi.

Zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim standarti va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar nuqtai nazaridan, Abdulla Avloniyning ushbu o'g'itlari oliy ta'lim tizimidagi "**mehnat motivatsiyasi**", "**iqtisodiy ratsionallik**" va "**ijtimoiy mas'uliyatli xulq-atvor**" kompetensiyalarini shakllantirishda mukammal didaktik poydevor hisoblanadi. Bo'lajak pedagoglar ta'lim jarayonida Avloniyning axloqiy-iqtisodiy mezonlaridan foydalanish orqali talaba-yoshlarda nafaqat pragmatik foyda olishga intilish, balki jamiyat resurslarini asrash, halol mehnat prinsiplariga rioya qilish va shaxsiy moliyaviy barqarorlikni ma'naviy poklik zaminida qurish ko'nikmalarini samarali shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Jadidlarning iqtisodiy-pedagogik qarashlari qiyosiy jadvali:

Jadid mutafakkiri	Ilgari surgan asosiy iqtisodiy g'oyasi	Zamonaviy pedagogik muqobili
Mahmudxo'ja Behbudiy	Milliy kapitalni shakllantirish, tijorat va hisob ilmini o'rganish	Moliyaviy savodxonlik, tadbirkorlik kompetensiyasi
Abdurauf Fitrat	Oila budjetini oqilona rejalashtirish, dabdababozlikka chek qo'yish	Iste'mol madaniyati, resurslarni samarali boshqarish

Abdulla Avloniy	Mehnatsevarlik, intizom va qanoatni axloqiy mezon sifatida tarbiyalash	Mehnat motivatsiyasi, iqtisodiy xulq-atvor madaniyati
------------------------	--	---

Shunday qilib, jadidlar merosi bugungi bo'lajak pedagoglarga o'quvchilar o'rtasida **"faol tadbirkorlik va ratsional iqtisodiy tafakkur"** uyg'unligini shakllantirishda beqiyos uslubiy model bo'lib xizmat qiladi.

SHARQ MUTAFAKKIRLARI VA JADIDLAR IQTISODIY - PEDAGOGIK KONSEPSIYALARINING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALQINLARI VA ULARNING AMALIYOTDA QO'LLANILISHI

Sharq uyg'onish davri mutafakkirlari (Ibn Sino, Alisher Navoiy, Yusuf Xos Hojib) hamda jadid ma'rifatparvarlari (M.Behbudiy, A.Fitrat, A.Avloniy) asarlarida ilgari surilgan fundamental iqtisodiy - axloqiy g'oyalar shunchaki tarixiy - falsafiy qiymatga ega bo'lmay, bugungi raqamli jamiyat va kompetensiyaviy ta'lim paradigmasi sharoitida mutlaqo yangicha, innovatsion **pedagogik talqin** kasb etadi. Mazkur merosni zamonaviy ta'lim tizimiga sintez qilish va bo'lajak o'qituvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirish quyidagi konseptual yo'nalishlar va tizimli metodlar orqali amalga oshiriladi:

1. Tarixiy konseptlarning zamonaviy ta'lim terminologiyasi bilan sintezi (Konseptual talqin)

Ajdodlarimiz tomonidan amalda qo'llanilgan va bugungi kun uchun o'ta dolzarb bo'lgan iqtisodiy - tarbiyaviy tushunchalar oliy ta'lim darsliklarida quyidagi zamonaviy didaktik ekvivalentlar (muqobillar) orqali talqin qilinishi va tushuntirilishi lozim:

- **Abu Ali ibn Sinoning "Zaruriyat, me'yor va zaxira" triadasi** – zamonaviy ta'limda talabalarning **"shaxsiy va oilaviy mikromoliyaviy menejment"** hamda strategik rejalashtirish kompetensiyalarini shakllantirish andozasi sifatida talqin etiladi.

- **Alisher Navoiyning "Saxovat va tejamkorlik" hamda Yusuf Xos Hojibning "Insof va to'g'rilik" prinsiplari** - bugungi kunda global ta'lim makonida ustuvor bo'lgan **"korporativ ijtimoiy mas'uliyat"** hamda biznes etikasi kompetensiyalarining milliy poydevori sifatida dars jarayoniga olib kiriladi.

- **Abdurauf Fitratning "Vaqt kapitali" konsepsiyasi** - bugungi oliy ta'lim kadrlaridan talab etiladigan eng muhim moslashuvchan ko'nikmalardan biri - **"Taym - menejment"** va shaxsiy samaradorlik madaniyatining fundamental asosi sifatida pedagogik jihatdan qayta modellashtiriladi.

- **An'anaviy "Isrof" va "Qanoat" kategoriyalari** - zamonaviy ekologik-iqtisodiy pedagogikada faqatgina pulni tejash vositasi emas, balki global ekologik inqiroz (suv

taqchilligi, iqlim o'zgarishi) sharoitida yoshlarda **"barqaror rivojlanish madaniyati"** va mas'uliyatli iste'molchilikni shakllantiruvchi global kategoriya sifatida talqin qilinadi.

2. Oliy ta'lim o'quv jarayoniga integratsiya qilishning tizimli mexanizmlari (Amaliy qo'llanilishi)

Ushbu boy intellektual merosni bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayoniga shunchaki deklarativ (yodlatish) usulida emas, balki quyidagi amaliy - metodik mexanizmlar orqali integratsiya qilish yuqori samara beradi:

- **Inson kapitaliga yo'naltirilgan o'quv modullarini joriy etish:** Pedagogik oliy ta'lim muassasalarining "Pedagogika nazariyasi va tarixi", "Tarbiya" fanlari o'quv dasturlariga hamda magistratura bosqichining "Ta'lim menejmenti" yo'nalishiga M. Behbudiy va Navoiyning *Inson kapitaliga investitsiya kiritish g'oyalari* asosida tayyorlangan **"Etnopedagogikada iqtisodiy tarbiya"** yoki **"Milliy meros asosida iqtisodiy tafakkurni shakllantirish"** nomli variativ maxsus kurslarini tizimli ravishda kiritish lozim.

- **Muammoli vaziyatlar va Keys-stadi texnologiyasi:** Seminar va amaliy mashg'ulotlarda talabalarga tayyor quruq ma'lumot berishdan voz kechib, tarixiy-badiiy asarlardagi iqtisodiy kolliziyalarni bugungi kun muammolari bilan bog'lagan holda tahlil qilish metodikasi qo'llash. *Masalan:* M. Behbudiyning "Padarkush" dramasi sujeti asosida **"Inson kapitaliga investitsiya kiritishning rad etilishi va uning iqtisodiy inqirozga ta'siri"** yoki A. Fitratning "Oila" asari asosida **"Raqamli marketing bosimi sharoitida oilaviy budjet taqchilligining oldini olish"** mavzularida keys - stadi darslarini tashkil etish talabalarining tanqidiy va ratsional iqtisodiy fikrlashini rivojlantiradi.

- **Simulyatsion-pedagogik o'yinlar va biznes - inkubatorlar:** Abdulla Avloniyning "Intizom" va "G'ayrat" prinsiplaridan kelib chiqib, talabalarni kelajakda maktab amaliyotida qo'llay oladigan tadbirkorlik ko'nikmalariga o'rgatish. Buning uchun oliy ta'lim muassasalarida milliy hunarmandchilik, raqamli xizmatlar va startap loyihalarni ishlab chiqishga qaratilgan **"Ajdodlar merosidan zamonaviy biznesgacha"** nomli interaktiv talabalar to'garaklari va iqtisodiy-pedagogik simulyatsiyalarni yo'lga qo'yish zarur.

- **Didaktik xrestomatiyalar va raqamli kontent yaratish:** Bo'lajak o'qituvchilar maktab amaliyotiga chiqqanlarida sinfdan tashqari tarbiyaviy soatlarda va "Tarbiya" fanini o'qitishda foydalanishlari uchun **"Sharq mutafakkirlari tejamkorlik va halollik haqida"** nomli metodik qo'llanmalar hamda mobil ilovalar ko'rinishidagi visual - didaktik materiallar majmuasini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish lozim.

Xulosa qilib aytganda, boy milliy - intellektual merosimizning zamonaviy pedagogik talqini bo'lajak o'qituvchilarga nafaqat iqtisodiy bilimlarni egallash, balki

raqamli bozor iqtisodiyoti sharoitida ma'naviy-axloqiy qadriyatlar zaminida qurilgan "ijtimoiy mas'uliyatli va ratsional iqtisodiy tafakkur" madaniyatiga ega bo'lish imkonini beradi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Zamonaviy globallashuv, bozor munosabatlarning raqamli transformatsiyalashuvi hamda inson kapitalining jamiyat taraqqiyotidagi strategik roli ortib borayotgan hozirgi sharoitda bo'lajak pedagog kadrlar iqtisodiy tafakkuri va madaniyatini shakllantirish muammosi pedagogika fanining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Sharq mutafakkirlari (Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Yusuf Xos Hojib) hamda XX asr boshidagi jadid ma'rifatparvarlarining (Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Munavvar qori Abdurashidxonov) intellektual va publitsistik merosini tizimli, qiyosiy-pedagogik hamda germeneytik tahlil etish natijasida quyidagi **fundamental ilmiy xulosalarga** kelindi:

1. Konseptual translyatsiya va tizimli muvofiqlik: O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ajdodlarimiz merosidagi iqtisodiy-axloqiy o'g'itlar shunchaki tarixiy xarakterga ega bo'lmay, bugungi kunning zamonaviy pedagogik kategoriyalari bilan chuqur konseptual hamohanglikka egadir. Xususan, Ibn Sinoning oilaviy budjetni boshqarishdagi "*Zaruriyat, me'yor va xaxira*" triadasi – bugungi **shaxsiy va oilaviy moliyaviy menejment** madaniyatini, Alisher Navoiyning "*Saxovat va tejamkorlik*" hamda Yusuf Xos Hojibning "*Insof va halollik*" prinsiplari - global ta'lim makonida ustuvor bo'lgan **korporativ ijtimoiy mas'uliyat va biznes etikasini**, Abdurauf Fitratning "*Vaqt kapitali*" konsepsiyasi esa zamonaviy **taym-menejment** prinsiplarini milliy zamin zaminida to'liq ifodalaydi.

2. Jadid pedagogikasining utilitar - iqtisodiy mohiyati: Mahmudxo'ja Behbudiy va Abdurauf Fitrat kabi jadid namoyandalari millat istiqloli va iqtisodiy suverenitetini bevosita **inson kapitaliga yo'naltirilgan intellektual investitsiyalar** bilan bog'laganlar. Behbudiyning "Padarkush" dramasiidagi kapital boshqaruvi inqirozi hamda Munavvar qori Abdurashidxonovning Yangi usul maktablaridagi **rentabellik va xarajatlar optimallasuvi** tamoyillari bugungi kun oliy ta'lim menejmenti uchun amaliy andozadir. Ular ilgari surgan "ilm olish va kasb-hunar egallash uchun mablag'ni to'g'ri safarbar etish" g'oyasi hozirgi pedagogikadagi **"mehnat bozori talablaridan kelib chiquvchi ijtimoiy buyurtma"** konsepsiyasi bilan to'g'ridan - to'g'ri korrelyatsiya hosil qiladi.

3. "Isrof" konseptining ekologik - iqtisodiy transformatsiyasi: Bugungi pedagogik voqelikda an'anaviy axloqiy kategoriya hisoblangan "isrof" va "qanoat"

tushunchalarini yangicha konseptualizatsiya qilish zarurati aniqlandi. Zamonaviy sharoitda isrof faqatgina moliyaviy xatolik yoki pulni behuda sarflash emas, balki umumsayyoraviy ekologik inqiroz (suv taqchilligi, resurslar kamayishi) davrida yoshlarda **barqaror rivojlanish madaniyatini** shakllantiruvchi global ekologik-iqtisodiy mezon sifatida pedagogik darsliklarga kiritilishi shart.

4. Pedagogik immunitet funksiyasi: Raqamli kapitalizm sharoitida yoshlar ongiga marketing va reklama manipulyatsiyalari orqali tajovuz qilayotgan cheksiz iste'molchilik illatiga qarshi kurashishda Abdulla Avloniyning *"Intizom, mehnat va qanoat"* prinsiplari bo'lajak o'qituvchilar va ularning talabalari uchun o'ziga xos **pedagogik filtrlash** vazifasini o'taydi hamda iqtisodiy ratsionallikni ma'naviy poklik bilan muvozanatlashtiradi.

TADQIQOTNING ILMIY-NAZARIY NATIJALARIDAN KELIB CHIQQAN HOLDA, BO'LAJAK PEDAGOGLARNING IQTISODIY TAFAKKURI VA MADANIYATINI MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA SHAKLLANTIRISH TIZIMINI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH BO'YICHA QUYIDAGI TIZIMLI ILMIY - USLUBIY TAVSIYALAR ILGARI SURILADI:

- **Didaktik va o'quv-uslubiy dasturlarni modernizatsiya qilish:** Pedagogik oliy ta'lim muassasalarining bakalavriat bosqichi o'quv rejalaridagi "Pedagogika nazariyasi va tarixi", "Tarbiya fanini o'qitish metodikasi" hamda magistratura bosqichining "Ta'lim menejmenti" yo'nalishlariga **"Sharq mutafakkirlari va jadidlar merosida iqtisodiy tarbiya hamda tadbirkorlik etikasi"** nomli maxsus, tizimli o'quv modullarini integratsiya qilish.

- **Innovatsion variativ o'quv kurslarini joriy etish:** Bo'lajak o'qituvchilarda maktab muhitida iqtisodiy - ekologik tarbiyani tashkil eta olish qobiliyatini rivojlantirish maqsadida ta'lim dasturlariga xalqaro tendensiyalar va milliy meros sintezini aks ettiruvchi **"Iqtisodiy pedagogika va barqaror rivojlanish madaniyati"** nomli variativ tanlov kurs loyihasini kiritish.

- **Seminar mashg'ulotlarini Keys-stadi texnologiyasi bilan boyitish:** Ma'ruzalarda an'anaviy quruq ma'lumot berish yoki tarixiy faktlarni shunchaki yodlatish metodikasidan voz kechib, mumtoz asarlardagi real iqtisodiy kolliziyalarni zamonaviy keyslarga aylantirish. Masalan: Behbudiyning "Padarkush" dramasi sujeti negizida *"Inson kapitaliga investitsiya kiritishning rad etilishi va uning ijtimoiy inqirozga ta'siri"* yoki Fitratning "Oila" risolasi asosida *"Raqamli marketing bosimi sharoitida shaxsiy budjet taqchilligining oldini olish"* mavzularida muammoli keys-stadi darslarini tashkil etish.

- **Interaktiv simulyatsion muhitni yaratish:** Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida, Avloniyning "Mehnat va g'ayrat" tamoyillariga tayangan, milliy hunarmandchilik, startup loyihalar va raqamli xizmatlarni modellashtiruvchi **"Ajdodlar merosidan zamonaviy tadbirkorlikkacha"** nomli talabalar iqtisodiy-pedagogik simulyatsiyalari va biznes-inkubatorlarini yo'lga qo'yish.

- **Raqamli-uslubiy ta'minot platformasini shakllantirish:** Bo'lajak o'qituvchilar umumiy o'rta ta'lim maktablariga pedagogik amaliyotga yoki doimiy ish faoliyatiga borganlarida sinfdan tashqari tarbiyaviy soatlarda samarali qo'llay olishlari uchun metodik qo'llanmalar hamda visual - didaktik materiallarni o'z ichiga olgan maxsus elektron platformalar va mobil ilovalar majmuasini nashr etish va amaliyotga tatbiq etish lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6097-sonli Farmoni. (*Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-6097 dated October 29, 2020 "On approval of the concept of development of science until 2030".*)
2. Abu Ali ibn Sino. Tadbiri manzil (Oilani boshqarish risolasi). - Toshkent: Xalq merosi, 1994. - 48 b. (*Abu Ali ibn Sino. Home Management (Treatise on Family Management). - Tashkent: Xalq merosi, 1994. - 48 p.*)
3. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub [Mukammal asarlar to'plami]. 20 jildlik. 14-jild. -Toshkent: Fan, 1998. - 312 b. (*Alisher Navoiy. Beloved of Hearts [Collection of Complete Works]. 20 volumes. Volume 14. - Tashkent: Fan, 1998. - 312 p.*)
4. Alisher Navoiy. Vaqfiya [Mukammal asarlar to'plami]. 20 jildlik. 14-jild. - Toshkent: Fan, 1998. - 85 b. (*Alisher Navoiy. Endowment Deed (Vaqfiya) [Collection of Complete Works]. 20 volumes. Volume 14. - Tashkent: Fan, 1998. - 85 p.*)
5. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig (Saodatga eltuvchi bilim). - Toshkent: Yulduzcha, 1990. - 250 b. (*Yusuf Khos Khojib. Wisdom of Royal Glory (Knowledge that Leads to Happiness). - Tashkent: Yulduzcha, 1990. - 250 p.*)
6. Mahmudxo'ja Behbudiy. Tanlangan asarlar. - Toshkent: Ma'naviyat, 2006. - 280 b. (*Mahmudkhoja Behbudiy. Selected Works. - Tashkent: Manaviyat, 2006. - 280 p.*)
7. Abdurauf Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. - Toshkent: Ma'naviyat, 1998. - 112 b. (*Abdurauf Fitrat. Family or Family Management Procedures. - Tashkent: Manaviyat, 1998. - 112 p.*)
8. Abdurauf Fitrat. Rahbari najot. - Toshkent: Yoshlar, 2001. - 140 b. (*Abdurauf Fitrat. Guide to Salvation. - Tashkent: Yoshlar, 2001. - 140 p.*)

9. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. - Toshkent: O'qituvchi, 1992. - 160 b. (*Abdulla Avloniy. Turkish Gulistan or Morality. - Tashkent: Oqituvchi, 1992. - 160 p.*)
10. Munavvar qori Abdurashidxonov. Tanlangan asarlar. Nashrga tayyorlovchi: S. Xolboyev. - Toshkent: Ma'naviyat, 2003. - 240 b. (*Munavvar qori Abdurashidkhonov. Selected Works. Prepared for publication by S. Kholboev. - Tashkent: Manaviyat, 2003. - 240 p.*)
11. Banerjee, A. V., Duflo, E. Poor Economics. - PublicAffairs, 2011. - 320 p.
12. Vaxabov, A. V., Malikov, T. S. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: "Iqtisod - Moliya", 2021. - 450 b. (*Vaxabov, A. V., Malikov, T. S. Economic Theory. - Tashkent: "Iqtisod - Moliya", 2021. - 450 p.*)
13. Bekmurodov, A. Sh. O'zbekiston iqtisodiyotini liberallashtirish. - Toshkent: "Fan", 2019. - 180 b. (*Bekmurodov, A. Sh. Liberalization of the Economy of Uzbekistan. - Tashkent: "Fan", 2019. - 180 p.*)
14. Sirojiddinov, N. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish. - Toshkent: Inson va qonun, 2022. - 210 b. (*Sirojiddinov, N. Development of Digital Economy. - Tashkent: Inson va qonun, 2022. - 210 p.*)
15. Turg'unova, Z. V. Bo'lajak pedagoglarda iqtisodiy tafakkurni shakllantirish va O'zbekistonda iqtisod fanining rivojlanish istiqbollari. - Zenodo, 2026. DOI: 10.5281/zenodo.23036736. (*Turg'unova, Z. V. Formation of economic thinking in future educators and prospects for the development of economic science in Uzbekistan. - Zenodo, 2026.*)
16. Review.uz axborot - tahliliy jurnali materiallari. - Elektron resurs: <https://review.uz> (murojaat sanasi: 11.10.2026). (*Materials of the information - analytical journal Review.uz. - Electronic resource: https://review.uz (accessed: 11.10.2026).*)
17. Web of Science (WOS) elektron jurnallari ma'lumotlar bazasi. - Elektron resurs: clarivate.com (murojaat sanasi: 11.10.2026). (*Web of Science (WOS) electronic journals database. - Electronic resource: clarivate.com (accessed: 11.10.2026).*)
18. International Journal of Consensus and Smart Technologies (IJCST) elektron nashri. - Elektron resurs: <https://ijcst.com> (murojaat sanasi: 11.10.2026). (*International Journal of Consensus and Smart Technologies (IJCST) electronic publication. - Electronic resource: https://ijcst.com (accessed: 11.10.2026).*)